

Oddělení fyzikálních praktik při Kabinetu výuky obecné fyziky MFF UK

Praktikum I – Mechanika a molekulová fyzika

Úloha č. IX

Název: Měření modulu pružnosti v tahu

Pracoval: Matyáš Řehák stud.sk.: 16 dne: 27.3.2008

Odevzdal dne:

Hodnocení:

Připomínky:

kapitola referátu	možný počet bodů	udělený počet bodů
Teoretická část	0 - 3	3
Výsledky měření	0 - 9	7
Diskuse výsledků	0 - 5	4
Závěr	0 - 2	2
Seznam použité literatury	0 - 1	1
Celkem	max. 20	17

Posuzoval:.....

dne:

Pracovní úkol

- 1) Změřte modul pružnosti v tahu E oceli z protažení drátu.
- 2) Změřte modul pružnosti v tahu E oceli a mosazi z průhybu trámku.
- 3) Výsledky měření graficky znázorněte, modul pružnosti určete užitím lineární regrese.

Teorie

Protažení drátu

Prodloužení drátu Δl délky l a průřezu S , pokud na něj působí síla F je dáno výrazem [1]:

$$\Delta l = \frac{1}{E} \frac{l_0 F}{S}, \quad (1)$$

kde E je modul pružnosti v tahu, který lze vyjádřit:

$$E = \frac{l_0 F}{\Delta l S}. \quad (2)$$

K měření použijeme zrcátkovou metodu. Drát je na jednom konci veden přes kladku o poloměru R k misce, na kterou se kladou závaží. V ose kladky je upevněno zrcátko. Tímto způsobem se prodloužení drátu převádí na pootočení zrcátka. Úhel pootočení zrcátka $\Delta\alpha$ souvisí s prodloužením drátu vztahem:

$$\Delta l = R\Delta\alpha. \quad (3)$$

Ve vzdálenosti L od zrcátka je umístěna rovnoměrně osvětlená stupnice tak, aby bylo možné dalekohledem sledovat odraz stupnice v zrcátku. V rovnovážné poloze je v dalekohledu vidět dílek n_0 , po otočení zrcátka o úhel $\Delta\alpha$ dílek n . Pro vzdálenost $n - n_0$ platí:

$$\operatorname{tg}(2\Delta\alpha) = \frac{n - n_0}{L}. \quad (4)$$

Z toho:

$$\Delta\alpha = \frac{1}{2} \operatorname{arctg}\left(\frac{n - n_0}{L}\right). \quad (5)$$

Průhyb trámku

Trámek obdélníkového průřezu je podepřen dvěma břity ve vzdálenosti l . Při zatížení trámku uprostřed silou F vznikne v působišti síly průhyb y , pro který platí [1]:

$$y = \frac{Fl^3}{48EI_p}, \quad (6)$$

kde I_p je plošný moment setrvačnosti průřezu tyče vzhledem k vodorovné ose, kolmé k délce trámku a procházející těžištěm. Pro obdélníkový průřez trámku výšky b a šířky a je možné jej vyjádřit:

$$I_p = \frac{ab^3}{12}, \quad (7)$$

z (6) a (7) získáme vztah pro určení modulu pružnosti E :

$$E = \frac{Fl^3}{4yab^3}. \quad (8)$$

Pomůcky

Upínací zařízení drátu, osvětlovací souprava s dalekohledem, sada závaží, drát se závěsnou miskou, aparatura na měření průhybu trámku, ocelový a mosazný trámek, závěsná miska.

Postup

Protažení drátu

- 1) Zatížíme drát závažím o hmotnosti 1 kg, aby se vyrovnal.
- 2) Změříme délku drátu l_0 , průměr drátu d (ve více místech), poloměr kladky R a vzdálenost stupnice od zrcadla L .
- 3) Na misku postupně přidáváme závaží o hmotnosti 100 g a odečítáme hodnotu n ze stupnice pomocí dalekohledu.
- 4) Po dosažení největšího zatížení závaží postupně odebíráme a opět odečítáme n .

Průhyb trámku

- 1) Změříme šířku a a výšku b obou trámků a vzdálenost l břitů na aparatuře pro měření průhybu.
- 2) Doprostřed trámku umístíme stupnici a misku na závaží. Postupně přidáváme závaží a odečítáme hodnoty y ze stupnice.
- 3) Po dosažení nejvyššího zatížení závaží postupně odebíráme a znovu odečítáme hodnotu y .
- 4) Postup opakujeme pro oba trámky.

Výsledky měření

Protažení drátu

chybné změření l_0 , $l_0 \approx 114$ až 115 cm

Naměřená délka drátu: (136 ± 1) cm. Chyba je takto vysoká neboť nebylo možné přesně určit, ve kterém bodě je drát uchycen. Vzdálenost zrcátka od stupnice: $(94 \pm 0,3)$ cm. Chyba je odhadnuta z důvodu, že různá místa stupnice mají různou vzdálenost od stupnice a rovněž měření pásmovým měřidlem ve volném prostoru není příliš přesné. Průměr drátu byl měřen mikrometrickým měřidlem (s nejmenším dílkem 0,01 mm) a průměr kladky posuvným měřidlem (s nejmenším dílkem 0,05 mm).

Tab.1: Naměřené hodnoty průměru drátu a kladky

	d [mm]	r [mm]	D [mm]	R [mm]
1	0,51	0,26	38,55	19,28
2	0,51	0,26	38,45	19,23
3	0,50	0,25	38,55	19,28
4	0,51	0,26	38,55	19,28
5	0,51	0,26	38,50	19,25
6	0,51	0,26	38,55	19,28
7	0,51	0,26	38,55	19,28
8	0,50	0,25	38,50	19,25
9	0,51	0,26	38,50	19,25
10	0,51	0,26	38,50	19,25
průměr		0,25		19,26
odchylka		0,01		0,05

Obě chyby jsou určeny jako chyby měřidla, neboť statistické chyby byly menší.

d – průměr drátu

r – poloměr drátu

D – průměr kladky

R – poloměr kladky

Tab. 2: Prodloužení drátu

$m \cdot 10^{-2}$ [g]	F [N]	n_{i1} [mm]	n_{i2} [mm]	Δl [μm]	$\sigma_{\Delta l}$ [μm]
0	0,00	278	278	0	0
1	0,98	275	276	25,6	1,6
2	1,96	272	273	56,3	1,6
3	2,94	270	271	76,8	1,6
4	3,92	267	268	107,6	1,6
5	4,91	265	266	128,1	1,6
6	5,89	262	263	158,8	1,6
7	6,87	260	261	179,3	1,6
8	7,85	257	258	210,0	1,6
9	8,83	255	255	235,6	1,7
10	9,81	252	253	261,2	1,7
11	10,79	249	250	291,9	1,7
12	11,77	247	247	317,5	1,7
13	12,75	244	244	348,2	1,8
14	13,73	241	241	378,9	1,8
15	14,72	238	238	409,5	1,9
16	15,70	236	236	430,0	1,9
17	16,68	233	233	460,7	1,9
18	17,66	230	230	491,3	2,0
19	18,64	227	227	522,0	2,0
20	19,62	224	225	547,5	2,1
21	20,60	222	222	573,0	2,1
22	21,58	220	220	593,4	2,2
23	22,56	217	216	629,2	2,2
24	23,54	214	213	659,7	2,3
25	24,53	211	210	690,3	2,3
26	25,51	208	208	715,8	2,4
27	26,49	206	205	741,3	2,4
28	27,47	203	203	766,7	2,5

m – hmotnost závaží

F – síla působící na drát (bylo použito tíhové zrychlené $g=9,81 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$)

n_1 – hodnota na stupnici při přidávání závaží (chyba 1 mm)

n_2 – hodnota na stupnici při odebrání závaží (chyba 1 mm)

Δl – protažení drátu

$\sigma_{\Delta l}$ – chyba protažení vzniklá přenosem chyb

Mezi prodloužením drátu a hmotností závaží platí lineární vztah:

$$\Delta l = k_0 m, \quad (9)$$

kde koeficient k_0 je určen podle (1):

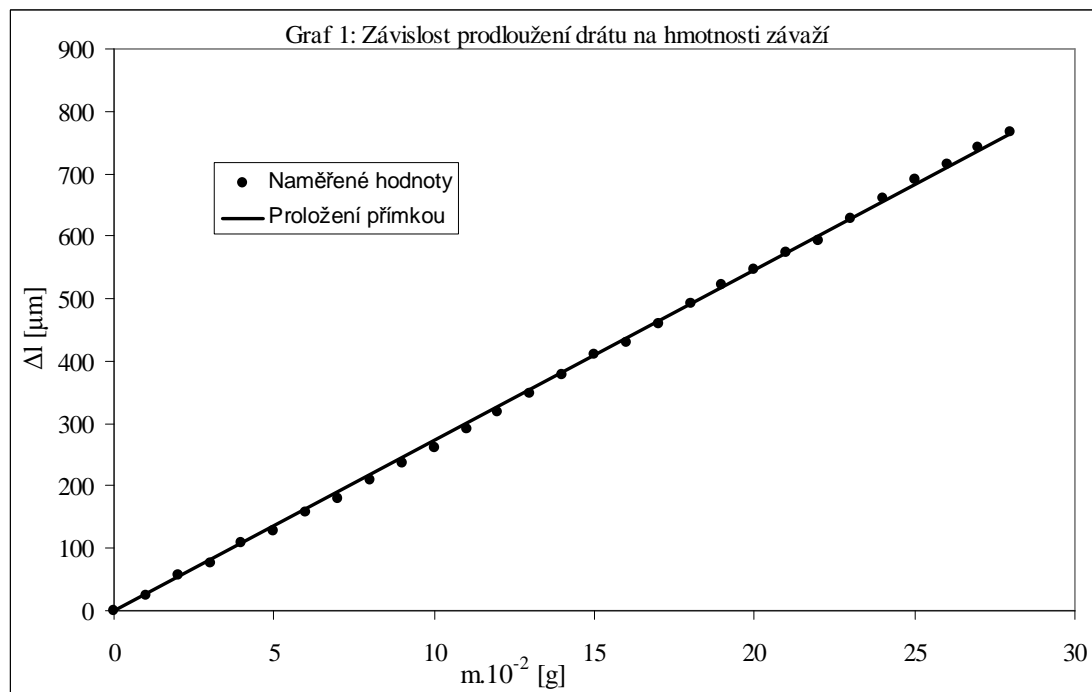
$$k_0 = \frac{l_0 g}{E \pi r^2}. \quad (10)$$

Lineární regresí je určen koeficient jako $k_0 = (27,25 \pm 0,48) \cdot 10^{-5} \text{ m.kg}^{-2}$. Modul pružnosti E je určen ze vztahu (10):

$$E = \frac{l_0 g}{k_0 \pi r^2}, \quad (11)$$

tedy $E = (242 \pm 5) \cdot 10^9 \text{ Pa}$. Chyba je určena přenesením chyb ze vztahu (11).

Jak jste tuto velmi malou chybu určil?

Průhyb trámku

Vzdálenost břitů, na kterých je položen trámek byla měřena pásmovým měřidlem s nejmenším dílkem 1 mm. Výška a šířka trámku byla měřena mikrometrickým měřidlem s dílkem 0,01 mm.

Tab. 3: Naměřené rozměry trámku a vzdálenost břitů

	a_o [mm]	b_o [mm]	a_m [mm]	b_m [mm]	l [mm]
1	11,90	2,96	11,82	1,99	411
2	11,80	2,96	11,80	1,99	413
3	11,89	2,96	11,85	1,98	412
4	11,94	2,97	11,89	1,99	413
5	11,92	2,97	11,89	1,98	412
6	11,90	2,96	11,95	1,99	411
7	11,87	2,96	11,87	1,98	411
8	11,90	2,96	11,80	2,00	412
9	11,90	2,97	11,81	1,98	412
10	11,95	2,97	11,93	1,98	411
průměr	11,90	2,96	11,86	1,99	412
odchylka	0,04	0,01	0,05	0,01	1

Chyba b_o , b_m a l je chybou měřidla, chyba a_o a a_m je chybou statistickou, neboť tato v tomto případě je větší.

a_o – šířka ocelového trámku

b_o – výška ocelového trámku

a_m – šířka mosazného trámku

b_m – výška mosazného trámku

l – vzdálenost břitů

Tab. 4: Průhyb ocelového trámku při různém zatížení

$m \cdot 10^{-2}$ [g]	y_1 [mm]	y_2 [mm]	y [mm]
0	3,6	3,6	0,0
1	3,9	3,9	0,3
2	4,1	4,2	0,6
3	4,4	4,4	0,8
4	4,7	4,7	1,1
5	4,9	4,9	1,3
6	5,2	5,3	1,7
7	5,5	5,5	1,9
8	5,7	5,8	2,2
9	6,0	6,0	2,4
10	6,3	6,3	2,7
11	6,6	6,6	3,0
12	6,9	6,9	3,3
13	7,2	7,1	3,6
14	7,4	7,4	3,8
15	7,7	7,7	4,1
16	8,0	7,9	4,4
17	8,2	8,2	4,6
18	8,4	8,5	4,9
19	8,7	8,7	5,1

m – hmotnost závaží
 y_1 – hodnoty na stupnici měření průhybu při přidávání závaží (nejmenší dílek – 0,1 mm)
 y_2 – hodnoty na stupnici průhybu při odebrání závaží
 y – průměrná hodnota průhybu

Tab. 5: Průhyb mosazného trámku při různém zatížení

m [g]	y_1 [mm]	y_2 [mm]	y [mm]
0	4,5	4,5	0,0
10	4,7	4,7	0,2
20	4,9	4,9	0,4
30	5,1	5,0	0,6
40	5,3	5,2	0,8
50	5,5	5,4	1,0
60	5,6	5,6	1,1
70	5,8	5,8	1,3
80	6,0	6,0	1,5
90	6,2	6,2	1,7
100	6,4	6,4	1,9
110	6,6	6,5	2,1
120	6,7	6,7	2,2
130	6,9	6,9	2,4
140	7,1	7,1	2,6
150	7,3	7,3	2,8
160	7,4	7,5	3,0
170	7,6	7,7	3,2
180	7,8	7,8	3,3
190	8,0	8,0	3,5
200	8,2	8,2	3,7
210	8,4	8,4	3,9

Popis viz. Tab. 4

Mezi průhybem trámku a hmotností závaží platí lineární vztah:

$$y = km, \tag{12}$$

kde koeficient k je určen podle (7):

$$k = \frac{l^3 g}{4Eab^3}. \tag{13}$$

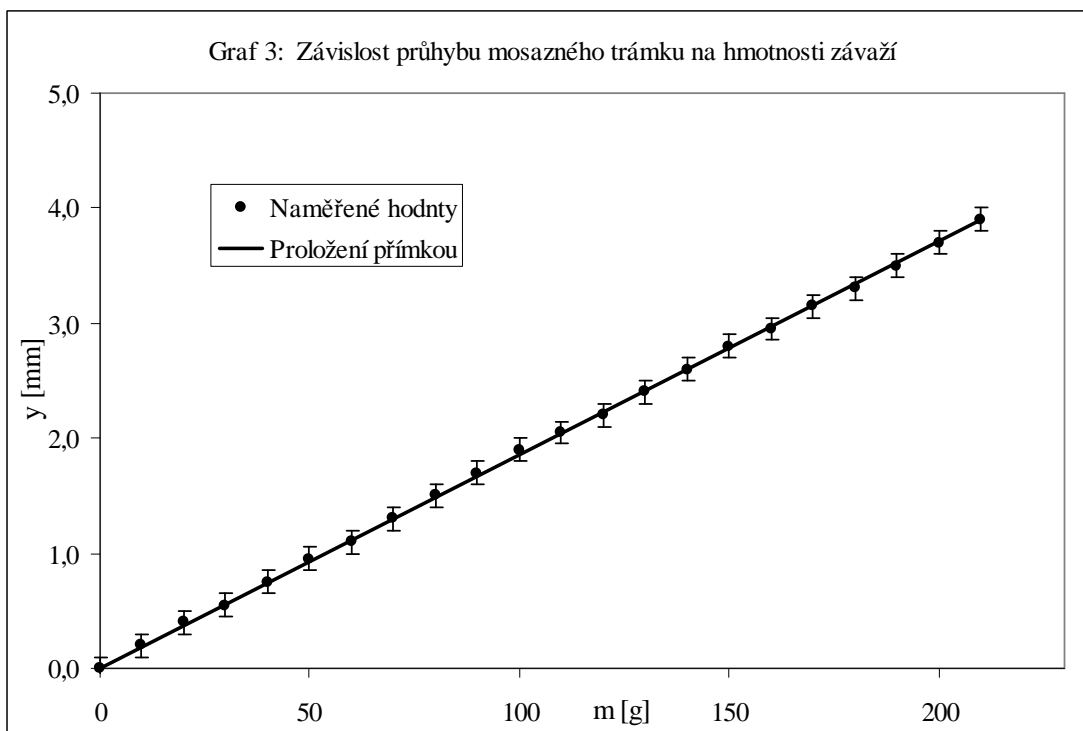
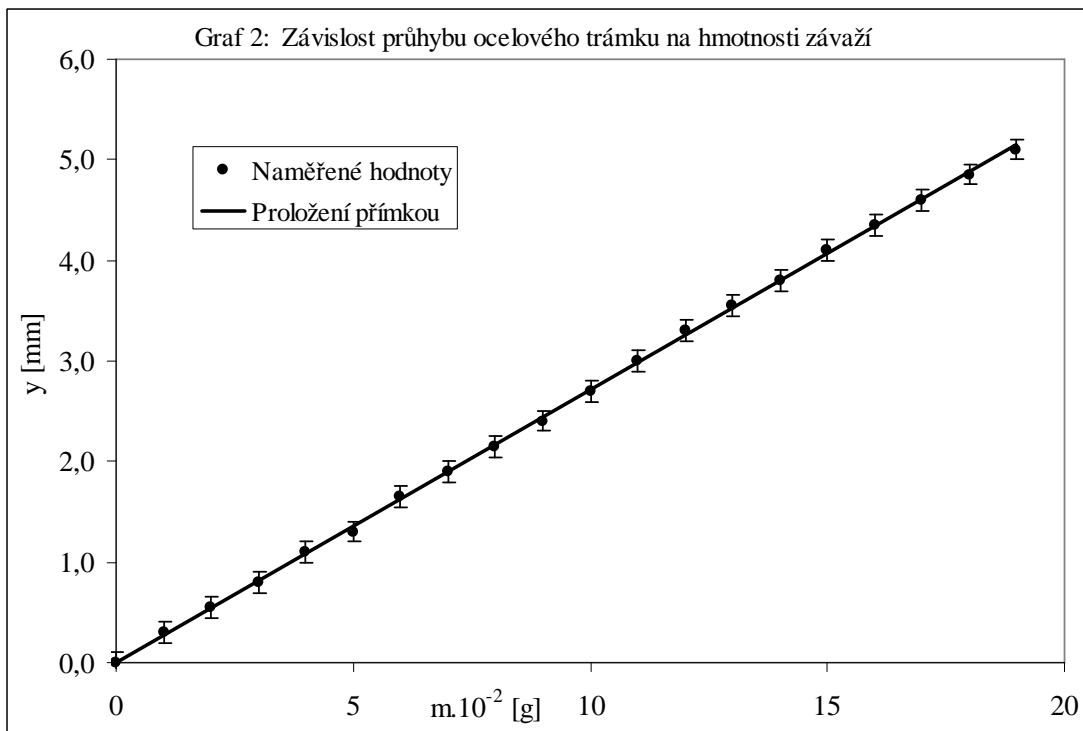
Lineární regresí je určen koeficient k pro ocelový trámek jako $k_o = (27,05 \pm 0,29) \cdot 10^{-4} \text{ m.kg}^{-1}$ (tíhové zrychlení je $9,81 \text{ m.s}^{-2}$) a pro mosazný trámek $k_m = (184,13 \pm 0,19) \cdot 10^{-4} \text{ m.kg}^{-1}$. Modul pružnosti E je určen ze vztahu (13):

$$E = \frac{l^3 g}{4kab^3}, \quad (14)$$

?

?

tedy pro ocelový trámek $E_o = (204 \pm 3) \cdot 10^9$ Pa a pro mosazný trámek $E_m = (100 \pm 1) \cdot 10^9$ Pa
 Chyba je určena přenesením chyb ze vztahu (14).

Diskuse

měření průměru drátu, víte proč?

Na chybě určení modulu pružnosti se podílí u metody prodloužení drátu hlavně chyba vzniklá při měření délky drátu l_0 a při měření protažení Δl . Při měření průhybu trámku pak zejména průhyb y . Tyto chyby však nejsou příliš velké. Rovněž naměřené hodnoty při přidávání a odebírání závaží se neliší více než o jeden dílek stupnice, takže se dají považovat v rámci chyby za stejné. Protože pro všechny naměřené hodnoty bylo velmi dobře možné proložit přímkou, byly splněny podmínky Hookova zákona.

V tabulkách [3] je uvedena hodnota modulu pružnosti E pro ocel 200-210 GPa, v tabulkách [4] 220 GPa, což je obojí méně než námi naměřená hodnota (242 ± 5) GPa. Z rozdílů hodnot v jednotlivých tabulkách však soudím, že jsou mezi různými druhy ocele velké rozdíly a tedy měřený drát je z nějaké odlišné. Metodou průhybu trámku byla naměřena hodnota modulu pružnosti ocele (204 ± 3) GPa, což se s tabulkovými hodnotami shoduje. Tabulková hodnota E mosazi je podle [3] 99 GPa a podle [4] 100-110 GPa, což se rovněž dobře shoduje s naměřenou hodnotou (100 ± 1) GPa.

oceli

Závěr

Změřil jsem modul v pružnosti v tahu ocele metodou protažení drátu (242 ± 5) GPa a metodou průhybu trámku (204 ± 3) GPa. Touto metodou jsem změřil i modul pružnosti mosazi (100 ± 1) GPa.

Literatura

- [1] D. Slavínská, I. Stulíková, P. Ostrý: Fyzikální praktikum I., SPN, Praha 1989
- [2] J. Brož a kol.: Základy fyzikálních měření I., SPN, Praha 1967
- [3] J. Brož, V. Roskovec, M. Valouch: Fyzikální a matematické tabulky, SNTL, Praha 1980
- [4] J. Mikulčák a kol.: Matematické, fyzikální, chemické tabulky, SPN, Praha 1970